

99218

Gróf PAVEL TELEKI,
uh. král. ministerský predseda

99. 718

UHORSKÁ NÁRODNOSTNÁ POLITIKA

~~561
1817~~

BUDAPEST
1940.

~~1817~~

99218

~~ZNPT~~

(R
2)

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

B2614 1962.

R1965

Zodpovedný vydavateľ: GRÓF PAVEL TELEKI

„Stádium“ nov. podnik. uč. spol. — Zodpovedný: Aladár Gyóry techn. správca.

Uhorská národnostná politika.

V mojej predstavujúcej sa reči, zo dňa 22. februára 1939 povedal som, že i sám som sa mnoho zaoberal s národnostnými, alebo ako so to medzinárodne volá — tohoto slova použijem pri tejto príležitosti — s menšinovými otázkami. Zaoberal som sa ako pracovník antropogeografie doma i mimo štátnich hraníc, v politickom, zahraničnom poslaní, i ďaleko za hranicami Uhorska, povahou, charakterom, rozdielmi Iudu, vzájomným vzťahom Iudí a zeme. Tvrším, že

nieto takej otázky, ani vo vnútri, ani mimo krajiny — a aj národnostná otázka patrí medzi ne, — ktorá všade a vo všetkom rovnako a na ten istý spôsob by sa dala vyriešiť. Uhorská ústava inak dáva veľké možnosti k tomu, aby sme tieto otázky vyriešili v duchu ústavy a v duchu našich tradícií, rozvíjali k uspokojeniu každého, majú pred očami záujmy všetkých.

Keď ihneď po pripojení Podkarpatskej Rusi k Svätej Korune, vlni dňa 22. marca mal som reč v spolku «Move», vtedy som povedal, že teraz sa také územie vrátilo do lona krajiny, ktorého obyvateľstvo väčšinou je inej národnosti, než maďarskej, natio fidelissima. Rusíni a teraz je našou úlohou, aby sme ich tak objali v smysle svätoštefanskej myšlienky, aby každý bol rovným, rovnoprávnym bratom vo vlasti, ináč tiež vo znamení dnešného vývoja, ktorý prináša so sebou to, aby sme menšinám dali im patriace práva, i právo vlastnej samosprávy tak, ako sme im to priali, ako za to pracujeme od minulých dvadsiatich rokov. Na tomto musíme múdro pracovať dnes, na tomto vývoji, ktorý nie je pokračovaním imperialistickej demokracie XIX. storočia, ale opačne tej 900 ročnej tradície, ktorá bola večnou tradíciou tejto krajiny, v ktorej tradícii aj nemaďarské národnosti sa mohli stať najoddanejšími

národnosťami. Teda nie tradíciu demokratického imperializmu, ale tradíciu 900 ročnej skutočne uhorskej, pohostinnej ústavnosti treba nám zveľaďovať a v nej sa musíme opäť dokonale sjednotiť. Podľa nášho poriadku, nášho pradávneho chápania, podľa nášho čestného, maďarského srdca musíme sriadiť túto krajinu v našom chápaní a každý môže dúfať, že uhorská pospolitosť, ktorá od Svätého Štefana cez 900 rokov šla touto cestou až po najmodernejšiu dobu, znovu a naďalej bude viesť napredovať v ústrety nasledujúcim storočiam.

Keď v predošlej vláde, ako minister kultu dňa 14. júna 1938 mal som prejav, vtedy som to povedal:

Čo sa týka menšinovej politiky, pán ministerský predseda — o tomto tieto povedal v svojej predstavujúcej sa reči: «Opatrenia, ktoré sú obsažené v našich zákonoch a právnych normách, pokladám si za povinnosť, ktorým v duchu tisícročných uhorských tradícií lojálne, čestne a s dobrým srdcom zadostučiníme. Uznáme právo našich menšín na ich kultúrny život, na primerané pestovanie národného svojrázu. Tam však, kde sa stretneme s nejakou protištátnou, alebo protinárodnou činnosťou, konanou pod rúskom ochrany menšín, tam zakročíme s najväčšou rýznosťou.» Ja som k tomuto pripojoval toto: «Sám tiež som samozrejme toho istého názoru, veď by som ináč nemohol byť členom vlády».

Som toho názoru, že

každý má nesporné právo pestovať svoj materinský jazyk, svoje staré zvyky, svoje tradície a povinnosťou uhorskeho štátu ako každého iného štátu je svojich inojazyčných občanov v takýchto snahách podporovať, umožniť vyučovanie vedomostiam v ich materčine, ba čo tieto podporovať. Zabezpečenie kultúrnej rovnoprávnosti národnostných menšín spolu s mnohým iným je svätoštefanská tradícia.

Tu však by som chcel poukázať nielen na slová nášho veľkého kráľa, ktoré povedal svojmu synovi, ale aj na to, že

svätoštefanská politika je politikou včlenenia sa do Európy, čiastočne zapojenie sa do *krešľanskej myšlienky*, čiastočne múdre, rozumne, s maďarskou striezlivosťou a účelnosťou včleniť sa do takého života, akým Európa žila v časoch Sv. Štefana, žila pred ním a žila aj od tej doby; čiže toto je politické prispôsobenie k tomu, že žijeme v Európe a vyjadrenie toho, že sa musíme prispôbiť k životu Európy.

Oddávna, ale zvlášť od nastúpenia úradu ministerského predsedu, hlásal som všade potrebu návratu k tejto myšlienke svätoštefanskej idey, vo vedení štátu a súčasne aj spoločenskom chápaní. Hlásal som v parlamente, hlásal som v spoločenských spolkoch i voči jednotlivcom. Keď som za volieb dňa 20. mája 1939 v Debrecíne prehovoril, povedal som toto: »Prítomnosť je tiež len prechod, prechod a ja pozorujem duše, duše starých a zvlášť mladých, s ktorými som sa za posledných 20 rokov viacej zaoberal a tak som videl, že spejeme k takému vyrovnaniu, duše také porozumenie a taký nový svetový poriadok hľadajú, ktorý nás privedie späť k niečomu krajšiemu, vznešenejšiemu, a k životu s väčším porozumením. A dnes sny pomaly sa pretvárajú k takémuto porozumeniu. Jestvuje jedna štátna idea, štátny život má určitú formu, ktorá sa zrodila z ducha tejto myšlienky, ale nie dnes, lež pred 900 rokmi, a totiž tu a to je svätoštefanská štátna idea.

Táto svätoštefanská štátna idea je štátna myšlienka porozumenia národov, myšlienka správneho a triezveho vedenia národov na tomto území, na ktorom žijeme a ktoré politicky zorganizoval veľký kráľ. Teda štátna idea poriadku dunapskej kotliny. Štátna idea jednotného, a spolupatriaceho územia, ktorá somkne rôznych ľudí do spoločného života, v spoločnej životnej forme, v jednotnom spoločnom snažení — ktoré vyplýva z tohoto — a zo spoločných záujmov k spoločnému zdaru a povedie ďalej.

Neslobodno nám pokračovať v umelom atomizovaní a ho vy-
hľadávať. Toto neprinesie nikomu na svete šťastie. XIX. storočie
bolo, ktoré atomizovalo po každej stránke života, ktoré neskú-
malo ľudský život v jeho rôznostrannosti, ale pokúsilo sa ho
zjednodušiť jednotlivými, obyčajne a preto nedokonalými a
jednostrannými axiomami, jednostrannými formulami, ale nie
celok života, ale len jeho jednotlivé stránky, nie celú podstatu
človeka, ale vyzdvihujúc len jeho jednotlivé vlastnosti, napríklad
jazyk. Ešte pred týmito — povedzme — imperialistickými do-
bami a v dobách tieto predchádzajúcich,

*celkom na konci tejto 900 ročnej doby, éry to uhorskej-
šieho chápania, pripomeniem ako príklad charakteristic-
kej uhorskej tolerancie, že mnohí z Kossuthových vlá-
dnych komisárov na Hornom kraji, neovládali dobre
maďarčiny, ich zprávy sú plné chýb, hľadiac na ne
z hľadiska prísnej maďarskej gramatiky, ale predsa
sa nad týmto nik nepozastavil a o ich uhorskosti ni-
kto nepochyboval.*

O svätoštefanskej myšlienke sa mnoho nehovorilo v inter-
nacionálnejšej dobe minulého storočia, v tom veku, ktorý sa môže
menovať dobou škatulkovania a štatistikárenia. Svätoštefanská
myšlienka nepozná takejto štatistiky, ľudí nekladie do škatuliek
a nepozná na základe tohoto vzniklé určenia, ale pozná spoju-
júce životné formy a tradície, práve tak, ako ani uhorská
ústava nebola nikdy mocenským prostriedkom, ale na večne plat-
ným pravidlom života uhorského národa.

*Eripominám na môj starší výrok. Toto som tiež nie dnes
povedal, ale pred rokom: »... A keď dobre vidím rozdiel medzi
tým, čo je rozumné a čo je múdre, radšej múdre je výraz, na
ktorom je dôraz a ktorý vskutku dobre vystihuje myšlienku Sv.
Štefana, ktorá pre svoju jednoduchosť a prirodzenosť cez dlhú
dobu, skoro za tisícročie mohla zostať smerodajnou myšlienkou
štátu a vedúcim jeho štátnikom.*

Toto som sa snažil hlásať a v tomto smysle — povedzme vo vzájomnom sblížení sa, v láske a v prehíbení tejto lásky — snažil som sa i ako minister kultu i ako ministerský predseda hovoriť, pripomínať i konať. Osmelujem sa upozorniť iba na to, že po zdĺhavých pripravách, keď sme z troch *typov* národnostných škôl prešli na *jednotypový*, ktorý zabezpečuje dôkladnosť vyučovania jak v materčine, tak i v maďarskom jazyku, ja som bol tým, ktorý mojím predchodcom a dnes mojím nasledovníkom prereformované typy národnostných škôl som previedol aj v cirkevných školách, ktoré tvoria väčšinu maďarského školstva, a to za dosť krátku dobu, ako som nastúpil kresla ministra kultu. V máji sa ustanovila vláda a na september sme presadili tieto opatrenia vo veľkej časti škôl, a to nielen po stránke formálnej, ale aj vo skutočnosti. Povedal som vtedy, že toto je začiatok mojich opatrení a že po tejto ceste chcem kráčať ďalej ku školám stredným — čo sa aj od tej doby postupne stalo a deje — aj k iným typom škôl.

Aj to som nie raz zdôrazňoval, — i z dosiaľ povedaného logicky vyplíva, — že

každý má právo pestovať svoju materčinu, zvyky svojich rodičov, predkov, preniesť ich na svoje deti, ale že má to isté právo na to, aby svoju národnosť, svoje zvyky mohol pozmeniť, premeniť, ako sa to stáva v Spojených štátoch a v mnohých iných štátoch sveta, už pri prvej generácii prisťahovalcov a nielen po dlhom, na niekoľko generácií počítajúcim spolunazívaní.

Ja som sa snažil nielen platnosť zadovážiť tomu, ale všade som aj hlásal dôležitosť tohoto. I tohoto roku dňa 15. marca v Košiciach som povedal v svojej reči aj to, že aké stanovisko zaujmeme oproti tomu, keď voľba školy sa nedeje dobrovoľne. To som povedal tam v Košiciach, že som počul sťažnosti nielen odtiaľto, — teda myslím z okolia Košíc, — ale aj z iných miest.

Keď ešte viackrát počujem, ako som počul v niekoľkých prípadoch, že napríklad cvičitelia leventov a aj druhí, sbierajú podpisy v menšinových krajoch na sriadenie maďarských škôl, budem nútený a pán minister kultu tiež bude nútený, každú takúto žiadosť zahodiť do koša na papier, lebo takéto žiadosti neukazujú pravú vôľu ľudu.

Považoval som toto za potrebné povedať tam v Košiciach, v menšinovom kraji, ale pokladal som za potrebné aj to, aby ztadiaľ to počuli aj iní. Povedal som práve do tohoto sa zapojujúc, že toto som nechcel poznamenať len o školskej politike, ale aj v inej súvislosti

zdôrazňoval som, zaprvé u úradníkov verejnej správy, u strážnikov, hlavne u četníkov, u cvičiteľov leventov, ďalej pred kňazmi a učiteľmi, že sa musia naučiť cudziemu menšinovému jazyku, že ho musia poznať, že ním sa musí stykať s ľuďom, lebo svätoštefanská myšlienka neznamená násilné pomadžarčovanie v reči a vo vonkajšku. Môže znamenať spolunazívanie a spoločná životná forma pomadžarčenie v duchu, keď sa stane úprimne a zo sloboďnej vôle, ináče nie — a vieme, že ináče oť nie je cenným.

Náš život — priložil som k tomu — tu v dunajskej kotline s inonárodnostným ľuďom, teda s Nemcami, Slovákmi, Rusínmi, a s ostatnými inojazyčnými národmi svätoštefanskej ríše bol vždy tým, že v politickom národe, čo dávno znamenalo šľachtu, aj v tomto ohľade bola platná una eademque nobilitas. A

keď dnes politické práva sa rozširujú na o mnoho širšie vrstvy národa, tak týmto širokým vrstvám a ich každému členovi, zvlášte však tým, ktorí sú v zodpovednom zamestnaní, — toto sa vzťahuje tak na no-

tára, ako aj na ministerského predsedu — tak sa treba
chovať, aby boli rovnako nobiles.

Takéto napomenutia odznely z mojich úst nie raz voči mnohým i voči jednotlivcom. Toto som zdôrazňoval preto, lebo viem, že v Europe koncom XIX. storočia a pre vtedajšie poňatie bola doba — zvlášte polstoročie predchádzajúce svetovú vojnu, — v ktorej v národnostnej otázke bolo urobené mnoho chýb. Tieto chyby sa vyvinuly z dejinných príčin, na ktoré by som teraz nechcel podrobne vybočiť. V tomto skoro nikto nebol bez chyby, tak na jednej, ako aj na druhej strane; jedna akcia zrodila druhú a tak ďalej. Ale ak na tomto poli nechceme kráčať ďalej a nechceme tieto protivy ďalej rozniecovať, vtedy nesmieme tieto protivy vyvíjať, ale musíme sa vrátiť tam, kde tieto protivy neboly tak ostré, kde miesto nich panovaly iné názory a na takomto ná- zoru, na šlachetnosti týchto názorov treba vybudovať ďalší roz- voj nášho štátu.

Som nútený ešte raz tu citovať seba, vždy radšej len preto, aby sa nezdalo dnes povedaným, čo tu poviem. Zato citujem svoje slová aj nie vždy doma povedané.

*Ja som v roku 1922, teda pred 18 rokmi v Amerike
mal prednášky, z ktorých i v dvoch som sa zaoberal s
národnostnou otázkou*

a tam za príčiny a chyby, ktoré národnostný problém a jeho vyriešenie zavádzaly nesprávnym smerom aspoň na dobu polsto- ročia, vymenoval som tieto:

*Najprv som spomenul upadnutie starého politického citu.
Po druhé som spomenul, že národnostnú otázku ne-
posudzujú podľa svojských pomerov Uhorska, ale na
základe všeobecne európskych, skôr teoretických smerníc.
Na treťom mieste som spomenul medzi príčinami nedo-
statok sociálneho smyslu v našej miestnej verejnej správe.*

Po štvrté som spomenul chyby našej župnej správy, zvlášte neznalosť menšinového jazyka u mnohých úradníkov a toto je to, čo zdôrazňujem aj dnes a zdôrazňujem od tej doby, čo ako ministerský predseda chodím po krajine, lebo aj sám som bol štátnym úradníkom, ale úradníkom hovoriacim jazykom menšiny.

Videl som, že moje položenie okoľko bolo iné, akej láske a úcte som sa tešil na základe tohoto a to nielen vtedy, ale aj dnes, po 30 rokoch.

Ako piatu príčinu som spomenul, že sme vyniesli zákony, ktoré sme nepreviedli. Právom nám vytýkali, že sme nepresadili dobré zákony a samozrejme nám zazlievali aj zákony zlé, ktoré sme vysniesli, hoci sme ich potom neužili.

Po šieste som pripomenul, že bohužiaľ sme sa nestarali o zahraničnú propagandu smerujúcu proti nám, lebo veďtedy Uhorsko nemalo zahraničného zastúpenia a nebránili sme sa proti tejto propagande, ani sme sa z nej nepoučili.

Konečne ako siedmu príčinu som spomenul

nedostatky usporiadania sociálnych otázok a sociálnej administrácie, ktorých zanedbanie voči niektorým spoločenským triedam a zamestnaniam boli označené národnostnou propagandou, najmä na jednotlivých miestach, za namierené proti záujmom jednotlivých národnostných skupín. Zato som chcel predniesť toto, lebo tieto som povedal pred 18 rokmi

a domnievam sa, že mnoho takých požiadavok a mnoho takej kritiky je v nich, ktoré dnes, ako celkom moderné želanie a celkom moderný posudok môžeme zdôraznovať. To boli príčiny, ktoré národnostnú politiku viedly nesprávnym smerom, a tak cítim, že v tejto veci sa musí ešte mnoho vykonať; mnoho treba vykonať nielen jednoducho v zákonodarstve, lebo toto samo neosoží vôbec nič na tomto svete, to je len rámeček, ale po stránke duševnej

a v privykaní ľudí jedného k druhému a vo vyvolaní lásky, a hlavne vzájomného uctenia.

Zato som povedal v Košiciach, že

*ja vtedy budem oslavovať, keď si podajú ruky každý syn
národa a všetci jeho obyvatelia a prestane pohrdanie
shora a závisť zdola.*

Toto sa vzťahovalo totiž nie len na národnostnú otázku a na vzájomný pomer inojazyčných štátnych občanov, ale vo všeobecnosti na všetko, lebo takto a len takto môže vzniknúť porozumenie, pokoj a láska medzi ľuďmi, vzájomné uctenie a rovnosť národov. Lebo len takto a nielen formálne, môže byť národ jednotný. Keď z toho, že chyby posledných desaťročí spôsobili rozkol, takýto úsudok si utvoríme, že i tento rozkol treba ustáliť a treba pojať do zákonov, tak zručame štát a nešťastnou urobíme každú jeho vrstvu.

Počul som, že jednotlivci mi vytykali moje vymedzenie, alebo prehlásenie, že som ustanovil pojem nemeckým, slovenským, alebo iným jazykom hovoriacich Uhrov. Nie ja som to vymyslel, túto definíciu beriem z istej švábskej dediny z okolia Budapešti, nie od jedného človeka, ale od mnohých, ktorí predtým mnou toto prehlásili a za takýchto sa hlásili. Ja som toto len celkom jednoducho napodobnil, čiastočne pre našich štatistikov, ktorí vedeckými výskumami nevedia tak presne určiť vzťah medzi pojmom jazyka a národnosti ako sám dedinský ľud, ktorý je obyčajne v jednoduchých definíciách jasnejší a veľmi často lepšie vystihne podstatu vecí.

Národy nie sú skaly, ktoré večne zostanú a ešte ani skaly nezostanú večne. Národy však na každý pád nie sú nimi — a

*pre svadby, priateľstvá, pre totožnosť životných foriem,
pre dlhé spolunažívanie dôjde k asimilácii. Dôjde ešte
aj k výmene jazyka jednotlivcov, alebo rodín, pri čom
je len to dôležitým, aby sa to stalo svojevoľne a aby štátna*

*moc a orgány štátnej moci toto umele neprivodily, aby
sa nepokusily taketo umele privodiť.*

Konečne z trvanlivosti spolunažívania vznikajú aj v novšej dobe celé národy, ako napríklad národ Spojených Štátov Severoamerických, alebo národy na niekdajších územiach kolónií, ktoré sú iné, ako tie, z ktorých národy kolónií pochádzaly.

*V tomto smysle a v tomto chápaní žijem a toto je
staré uhorské, poctivé a podľa mojej mienky rytierske
poňatie.*

Toto poňatie sa snažím uviesť v platnosť. Nie je to ľahké, nie je to jednoduché. Lebo vrátiac sa k posledným 80 rokom, ale celkom na začiatok XIX. storočia, mohol by som povedať, výsledky 130 ročnej, protivami plnej — a to nielen u nás, ale všeobecne v celej Európe protivami plnej — spoločenskej výchovy treba tu zlomiť a previesť ľudí na pole lepšieho porozumenia, ústupčivosti, z viacej lásky pozostávajúceho a na viacej láske spočívajúceho myslenia. Toto je nielen úlohou štátu, toto je aj úlohou spoločenskou. Toto nevyžaduje len štátneho opatrenia, ale je aj úlohou spoločenskej výchovy. A táto výchova sa nemôže uskutočniť zo dňa na deň a nemôže sa dosiahnuť ani zmenami foriem. Treba silnej vôle a prenesenia vôle z človeka na človeka vo forme presvedčenia a silným vyhrotením presvedčenia.

*Toto je jediná cesta, ktorá vedie k tomu, aby ľudia
inou rečou hovoriaci, iného náboženstva, iného životného
poňatia, vedeli vytvoriť medzi sebou jednotu, v jednote
vedeli žiť, spoločne vedeli slúžiť svojmu šťastiu, keď je
im treba toto spoločenstvo. A akoby nepotrebovali takehoto
spoločenstva tí, ktorí žijú na tom istom území, ten istý
vzduch dýchajú, ten istý chlieb jedia, tým istým životom,
tou istou životnou formou žijú a ktorí dokonca môžu
byť vedení spoločnou tradíciou minulosti a spoločnou
vôľou budúcnosti.*

Keď zo starých častí štátu prvá taká časť sa vrátila, ktorá z väčšej čiastky nie z Iudí maďarskej materinskej reči, ale z Rusínov pozostávala, takto som videl túto úlohu a v tomto smysle som sa ju snažil pojať, charakterizovať a snažil som sa ju vyriešiť. Keď dňa 13. apríla t. r. mali sme zasadnutie vo veci podkarpato-ruskej autonómie, z tých piatich alebo šiestich rôznorodých porád, ktoré boli za vypracovania návrhu zákona, vtedy som povedal, že keď štát má takú čiastku, ktorá má zvláštnu postavenie a práva, vtedy túto čiastku treba zapojiť do ústavy tak, ako to je. Keď teda je nejaký ústavný zákon, nejaký zákon základný, ktorý obsahuje v sebe všetko, tak samozrejme aj z tohoto pochádzajúci lokálny zákon len práve takou štruktúrou viem organicky vybudovať, a tento práve tak má byť, aby bol v pomere k materskej zemi, potažne aj k ústave celého štátu. Tam kde materská zem takéhoto základného zákona nemá, ako je to napríklad u nás, tam sa musíme pokúsiť prispôbiť k ústave s práve takou plasticitou, aká je sama ústava. Tie isté úmysly treba uplatniť, len ich treba vliať do inej formy.

Úloha je teda, aby som reforme uhorskej ústavy zodpovedajúc dosiahol toho istého cieľa, práve taký prospech pre ľud, práve takú slobodu a práva, ktoré veci u písanej ústavy treba dosiahnuť v inej forme.

Týmto chcem charakterizovať onen princíp, ktorý ma pritom viedol a ktorý sa snažil a snaží túto našu novú úlohu zapojiť do rámca uhorskej ústavnosti. Ale zároveň poukazujúc na toto a tieto veci hlásajúc chcem vychovať našu spoločnosť, našu verejnú správu a naše administratívne spoločenstvo na takéto vykonávanie a riešenie týchto úkolov.

Nechcem už dlho citovať, len poukážem na knihu, ktorá zahrňuje v sebe moje reči, povedané v Amerike roku 1922. V týchto rečiach vychádzajúc z uhorského príkladu, ale naproti tomu aj na základe praktických skúseností získaných po celom

svete, som charakterizoval prehľadne a teoreticky územné a národopisné problémy národnostnej otázky. Povedal som a poukázal som na to, že tieto nemožno natiahnuť na jedno kopyto, lebo

nie je na svete dvoch takých území — najmä území so smiešaným obyvateľstvom, — na ktorých by bolo možné vyriešiť otázky tým istým spôsobom.

Jedine na príklade Uhorska — ale Uhorska predtrianonského — a aj na iných príkladoch som dokázal, že rozdiely nie sú spôsobené len číselným pomerom jednotlivých národnostných skupín. Ale čini to niečo iného, čomu dosiaľ nikto nevenoval pozornosť: zvláštny ráz smiešaného typu, ktorý je na rôznych územiach vždy iný a iný. Nechcel by som tu na toto teraz podrobne vybočiť; kto sa zaujíma o to, nech to ráči prečítať v mojej knihe. Tam som veľmi podrobne vyčerpал túto otázku a aj od tej doby som to vyložil v jednej mojej menšej práci, ktorú som vypracoval spoločne s jedným mojím bývalým žiakom. Teraz len hodlám poukázať na to, že zčiasťky na základe takýchto znalostí, zčiasťky — podľa môjho citenia — na základe pojatia zakoreneného v starej uhorskej tradícii, som sa snažil túto otázku pochopiť. Každú sťažnosť, každý nárok pochopiť, nie zo svojej, ale z opačnej strany, teda zo stanoviska toho, ktorý stojí voči mne — toto nerozumiem tak, že nepriateľsky stojí proti mne, ale kto prednesie svoju žiadosť. V takomto smysle hodlám aj naďalej konať: najúplnejšia právna a skutočná rovnosť a to v každom ohľade a v každom životnom vzťahu. Samozrejme do tejto

rovnosti patrí aj právo rovnakej slobody. K tomuto prínáleží v prvom rade úplne a neobmedzené užívanie materčiny. V súkromnom živote u členov všetkých tried a každého plemena, u všetkých podnikov hospodárskych a iných, v spolkovom živote národností a samozrejme aj v živote cirkevnom.

Chceme si zaistiť užívanie materčiny v styku s vrchnosťami a úradmi.

Tu sme spozorovali nedostatky. Samozrejme sú medzi týmito nedostatky, ktoré celkom prirodzene vznikajú, dajme tomu u podkarpatoruského četníka, u ktorého by bolo veľmi dôležitým, aby vedel rusínsky, lebo bezprostredne a mnoho sa stýka s ľudom a je potrebné, aby sa nezjavoval len ako prísny a ako trestajúci, alebo riadiaci zástupca štátnej moci, ale ako upravujúci a riadiaci činiteľ.

Samozrejme na tomto poli sa vyskytujú ťažkosti, lebo v samej tejto časti štátu neboli schopní ľudia, aby slúžili ako četníci, četníkov starého režimu totižto sme nemohli použiť z dost zrejmych príčin, z druhej strany, výcvik četníka trvá roky a preto tamojších tak vycvičiť, aby ihneď mohli účinkovať, tiež nebolo možné.

Z materskej zeme bolo treba teda doniesť tam četníkov.

Veľmi veľkú váhu kladiem aj ja, aj pán minister vnútra na to, aby tito sa čím skôr naučili po rusínsky tak, aby sa mohli stýkať s ľudom v jeho materinskej reči.

Lebo keď četník nerozumie reči, nesčíselnekrát urobí nesprávne kroky,

ako som to i ja, úplne v susedstve Podkarpatskej Rusi, ako súkromník a ako i úradník mal možnosť dosť často skúsiť.

Sú teda nedostatky. Hovorím, tieto nedostatky sú čiastočne i bezpríčinné. Musíme sa snažiť, aby tieto boly čím skôr odstránené.

Tu je potom v treťom rade zaistenie toho, aby národnosti mohli svoju kultúru slobodne vyvíňať, zvlášť svoju národnostnú svojnosť — moderným slovom svoju ľudovosť — ochrániť a opatrovať, to je však nielen vecou dovolenia, ale tu podľa mňa treba nasledovať ešte dve smernice. Prvá, aby sme ich podporovali a to práve tak, ako u Maďarov podporujeme maďarské spevy, maďarské ľudové piesne, maďarskú hudbu, obnovenie starých maďarských zvykov atď.

To je prvá. Druhá je tá, aby sa toto konalo v shode a vo vzájom-

nom porozumení a nie vo forme protistavu medzi *rozličnými* národnosťami. Veľmi mnoho môžeme pomôcť vzájomným navštevovaním prednášok, slávností a podporovaním týchto. V záujme týchto cieľov prirodzene je dôležitým i založenie a udržiavanie vhodných školských inštitúcií. A dôležitým je aj to, aby v rámci štátnej jednotnosti príslušníci národnosti, spolky týchto mohli založiť takéto ustanovizne a aby ich mohli udržiavať a ako som povedal, aby aj štát podporoval tento vývoj v každom ohľade.

Ale veľmi dôležitou je tu úloha spoločnosti. Potrebné je, aby sme všetci pomáhali a usmerňovali spoločnosť k pokojnému spolužitiu, ku hľadaniu toho, čo nás spojuje a nie hľadanie alebo vyhadzovanie na oči toho, čo nás rozdeľuje. Toto nemožno urobiť ustanoveniami, len vychovaním spoločnosti k tomu, lebo ostatné ľudia nachádzajúci sa vo verejnej správe a aj iní, sú tiež členmi spoločnosti. S riadením pojatia spoločnosti teda riadime aj samú verejnú správu a to sa nedá urobiť jedine nariadeniami. Keď sa robily chyby v minulosti, tieto sa nemusia každopádne pripisovať na účet Maďarov a povedzme na účet kmeňových Maďarov. V týchto ministerských kreslách sedelo od roku 1867 do roku 1940 362 ministrov. Z týchto 123 boli maďarského pôvodu. V tomto kresle, kde ja sám sedím, zpomedzi 30 ministerských predsedov 10 boli nemaďarského pôvodu. Tak by som mohol vypočítať i ostatné ministerstvá. Všetci títo páni zúčastnili sa vo verejnej správe uhorského štátu, zúčastnili sa na najhlavnejších miestach a pravdepodobne, keby som sa pokúsil to preskúmať aj pri menších postaveniach, prišiel by som k tomu istému výsledku. Títo sa zúčastnili vo verejnej správe uhorského štátu a preto práve tak sú účastníkmi toho, čo sa v národnostných otázkach označuje za chybné. Myslím, že najväčšou chybou bolo, že vtedy, keď sa snažili otázky vyriešiť, nesnažili sa ich vyriešiť vo znamení organicky tvorivej činuschopnej lásky, ale v znamení mechanického a preto neprirodzeného chápania doby.

Vo všetkých týchto vzťahoch po tejto ceste chceme kráčať a to s vystupňovaným zrýchlením.

Väčšie tempo vyplíva jednoducho z povahy vecí, lebo čím lepšie vieme vychovať svoju spoločnosť na tieto úlohy, ktoré pripojením Podkarpatskej Rusi sa len rozmnožily a staly sa pred nami zreteľnejšími, tým viac vychováme k tomu zo spoločenských kruhov vychádzajúcich úradníkov a iných zodpovedných činiteľov, ako treba tento problém organicky a podľa pozitívneho pojaia uhorského národa vyriešiť v prospech každého. Toto však treba organicky vyvíňať bez porušenia a prerušenia tej jednoty, ku ktorej naši maďarskí spoluobčania svoju príslušnosť toľko ráz dokumentovali. A siahnutím späť k tým tradíciám, ktoré sú najkrajšie a najšlachetnejšie.

Vláda a jej orgány stále a inštitučne pozorujú osud našich menšín, ale popritom však i rôzne plány i pokusy, ktorých cieľom je praktické riešenie národnostnej otázky vo vnútrozemí i v zahraničí. V tomto ohľade niet ani jediného plánu, ani praktického pokusu, ktorý by bol ušiel pozornosti uhorskej vlády. Toto zúžitkujeme a využijeme, ale — ako každú myšlienku, každú ideu a akciu, ktorá bola európskou, — vždycky vo svojskej uhorskej forme tak, ako sa to hodí složeniu a charakteru uhorského národa.

Z tohoto hľadiska treba posúdiť oznámenie o neslučiteľnosti, ktoré som urobil nie ako ministerský predseda, ale ako poslanec, proti parlamentným poslancom Kolomanovi Hubaymu a Pavlovi Vágó-ovi pre zákonodarné predostretie ich známeho návrhu. Oznámenie o neslučiteľnosti som urobil nie preto, žeby niekto alebo niekoľko boli nadhodili národnostnú otázku, tým menej preto, že predostreli o tomto návrh zákona. Nato majú právo. Jednotlivé živly, čiastky, orgány národa — maďarskí starousedlíci, alebo tí, ktorí sa stali Maďarmi, štátne a cirkevné orgány a snem musia preskúmať a to dôkladne a s vážnym svedomím najprv

svoje osobné náhľady, činnosť na tomto poli, ktoré sme obecne poznačili za národnostnú otázku.

Toto je nutnou požiadavkou.

Práve preto, nemožno nikomu pripisovať za chybu, tým menej za hriech, keď nadhodí myšlienky, urobí návrhy a uvádza pozornosť spoluobčanov na povinnosti, ktoré majú synovia krajiny obývanej rôznymi národnosťami voči sebe a týmto voči krajine ich to vlasti. Snem má sa tiež zaoberať týmito úlohami a posúdiť ich uskutočnenia vynášaním zákonov a dozorom nad ich vykonávaním a nie v poslednom rade svojím dobrým príkladom naproti tomu, že vytýčených cieľov nemôžno dosiahnuť výlučne len vynášaním zákonov.

Co protirečí Hubay—Vágó-ovskému návrhu zákona a jeho predostretiu a prečo nemôže byť prejednaný tento návrh v uhorskom parlamente a čím tvorcovia návrhu prehrešili proti povinnej vernosti k uhorskému štátu a tak padajú pod nariadenia 167. § čl. zák. XIX. z roku 1938, nie nadhodenie národnostnej otázky, ale to, že tento návrh zákona je plný nariadeniami ktoré — keby sa uskutočnily, rozbily by jednotu uhorského štátu a národa a rýchle a nezadržiateľne viedly by k rozpadnutiu sa a k zániku uhorského štátu. Po druhé, práve súhrn týchto nariadení je podstatou návrhu zákona, jeho jadrom a týmto ich škodlivý duch tiahne sa celým návrhom, aj tými niekoľkými nariadeniami, ktoré inak by mohli byť prijaté, alebo prejednané. Po tretie týmto spôsobom návrh neprispieva k nevyhnutne potrebnému lepšiemu vyriešeniu národnostnej otázky a k tomu, aby sa všetci synovia vlasti navzájom lepšie porozumeli a dôležitosť tohoto sa stala všeobecným presvedčením. Ale práve naopak, uskutočnenie návrhu viedlo by k ustáleniu rozkladného ducha a jedu protiv a k rozkladu vlasti.

Toto chcem konštatovať, lebo boli mnohí, ktorí odsudzovali návrh z iného zorného uhla. Práve preto zdôrazňujem: nie za-

oberanie sa národnostnou otázkou, ale spôsob nadhodenia otázky, taktiež charakter a spôsob zostrojenia návrhu odôvodnily najzávažnejšie námietky proti návrhu.

*

Národnostnou otázkou — a to sa vzťahuje na celú svetovú literatúru tejto otázky — vždy sa len všeobecne zaoberali. Zovšeobecnil, postavili všeobecné zásady a hľadali riešenie vychádzajúc z právnych a z iných vedeckých teórií. V postoji ku národnosti uznali iba jediný znak: reč a vôbec nepomysleli na skutočnosť miešania sa, vo všeobecnosti na všetko to, čo vytvára cit spolupatričnosti a svornosť. Právne, národopisné a iné vedecké teórie, ako vo všeobecnosti na poli s národnostnou otázkou súvisiacich všetkých takých teórií, na ktorých spočívajú rôzne pokusy smerujúce k zákonnému usporiadaniu otázky, stále išli ďalej v smere všetko čo ostrejšie rozdeliť, čo vedie problém k absurdnostiam a rozpajedilo ho k boju každého proti každému. Toto urobily miesto toho, aby Iudí boly sblížovaly vo vzájomnej láske a v uctení sa — Iudí, ktorí majú žiť vedľa seba a ktorí sú na seba odkázaní, ktorí odhliadnúc od reči, v mnohých vzťahoch sú spoloční, spoločnú životnú formu majú a v mnohom všetkom sa shodujú.

K tomuto — toto teraz len mimochodom spomeniem — prispievalo k splynutiu a zmiznutiu rôznych nárečí prostredníctvom literárnych rečí v európskych štátoch a v odlišných rečových krajoch celej Európy.

Ktorí na poli svojho pôsobenia vyhľadávali krajnosti a protivy, nechali bez povšimnutia pomiešané ľudské typy, ktorí pochádzali z miešania sa z dvoch, mnoho ráz z troch národností, mohol by som povedať, že v jednotlivých krajoch vznikly zo splietia sa rodinných citov. V tomto vzťahu mnoho pochybila i štatistika, čo nemusím zvlášť zdôrazniť, pretože o tejto otázke som mnoho hovoril a písal.

Nie je možné postaviť dokonale totožné predpisy a zásady, ktoré by boli rovnako platné pre rozličné národnosti, alebo pre všetky krajové skupiny vzniklé z úplne odlišného miešania sa národností.

Zachovávanie všeobecných právnych predpisov,
všeobecné zásady — v šablonovitej podobe

— už samo v sebe je zvlášť ťažkou úlohou, lebo zachovávanie šablón život obyčajne neumožní, —

nikdy v živote nedosiahnu uspokojenia, ale len vždy novšie zmätky, novšie rozdiely v názoroch a hašterenia.

Nasledovne z tejto príčiny — a túto vetu nie ja som stvoril, pochádza zo spisu vedúcej osobnosti jednej našej národnosti —

na poli uskutočnenia národnostných práv v smere evolučnom treba napredovať stupňovite vyniňujúc.

Evolučný smer však neznamená zdĺhavé vyvíňovanie sa, teda nie zdržiavanie, pretahovanie vecí, ale riešenie podľa smyslu a poriadku prírody. Treba porozumieť, že

podstatou každého činu je nie vonkajšie spravovanie zjavov, ale činnosť mravných činiteľov.

Podľa týchto rozhodujúce je

mravné chovanie sa jednotlivca, zvlášť jednotlivého úradníka.

Preto treba vychovávať spoločnosť pre správnejšie posúdenie tak zvanej národnostnej otázky, vychovávať pre vzájomné patričné chovanie sa národností, pre porozumenie a precítenie národnostných problémov — a to je jednou z najdôležitejších úloh — tlačom, rádiom, spolkami a vo všeobecnosti všetkými prostriedkami ľudovýchovy. Pravda, to sa nemá stať výnimočne iba z maďarskej strany, ale i z strán takých, ktorí patria iným národnostiam nášho štátu.

Neslobodno dovoliť, aby túto spoločenskú výchovu obťažovala nejaká nejednota a protivy vyvolíaca propaganda, najmenej chovanie sa úradných, štátnych ľudí, alebo kohokoľvek.

Podľa mojej mienky by bolo veľmi dôležité, aby sa spolky i ustanovizne Maďarov i ostatných národností navzájom povolávali a aby navzájom pestovali priateľské styky. Prirodzene aj pri priateľských stykoch môžu sa naskytnúť medzi jednotlivcami rozličnej národnosti srážky, urážka môže stihnúť urážku a načím nám uznať, že v takýchto prípadoch, dnes ešte nemerieme rovnakou mierou. Ak niekto Maďara urazí v jeho maďarskej cti, ten podľa čl. zák. III. z 1921. považuje sa za zastupiteľa národa a trestá sa, ale keď niekto iného nemaďarskej národnosti v jeho národných citoch urazí, podľa uvedeného zákona spáchal iba urážku na cti. Tu treba nové roztriedenie primerané spravodlivosti, maďarskej zdržanlivosti a súmernosti citov. Minister spravodlivosti už sa zaoberá tým, aby v takých prípadoch bola prisnejšia kvalifikácia ako v prípade urážky na cti a podľa toho aby sa prísnejšie potrestalo, ak niekto urazený je v národnostnom citení.

Do tohoto okruhu myšlienok patrí i iná otázka. Do rodín miešanej národnosti — a chválabohu takých rodín je nespočítateľne veľa — neslobodno vniešť urážky a nejednotu z nijakej strany. Ani skrz úradníkov, ani skrz iných. Hoci kto sa previní proti tomuto príkazu, má byť podľa zákona potrestaný. V dnešnej manipulácii s národnostnou otázkou uplatňujú sa i iné škodné vlastnosti charakteru. Čo myslím pod tým a čo treba zastaviť, je toto:

treba vypustiť pri manipulácii s týmto problémom šovinistov štátu, ale i výstredných agitátorov jednotlivých národností. A to dva druhy takýchto ľudí, divo oduševnených »nič nevidiacich, nič nepočujúcich« ľudí a druh obchodníkov, ktorých heslom je »z toho zijem«. Do tu vyloženého spôsobu rozmýšľania, ktorý ododávna a i teraz hlásam, chceme donútiť a donútíme od toho odcudzujúcich sa úradníkov.

Maďarská pospolitosť vzhľadom na to, už viac ráz počula odo mňa vážne prízvukované slová.

Vláda sa už inštitučným spôsobom stará o to, aby štátni úradníci, četníci, cvičitelia leventov, nehovoriac o učiteľoch a profesoroch, dobre ovládali reči, užívané na ich pôsobištiach, aby sa stýkali s verejnosťou v týchto rečiach, a to tak, aby týmito rečami nielen hovorili, ale ich aj užívali v styku s ľudom.

Splnenie týchto nariadení budeme prísne kontrolovať. I sám budem kontrolovať. Ale tu načim spomenúť zaujímavú vec. Krátko predtým z vážneho miesta, od spoluposlancov, dostal som sostavenie o zneužitíach prihodiacich sa v zaobchádzaní s národnosťami. Z toho sostavenia som zistil, že hrubé zaobchádzanie s dotyčnou národnosťou u tretiny prípadov vykonaly také štátne orgány, ktoré patria k tej istej národnosti. Krátko predtým sa stalo, že minister vnútra »nanútil« — ako je to zvykom hovoriť, notára nemeckej národnosti na dedinu s nemeckou väčšinou v okolí Budapešti. Krátko na to prišli sťažnosti, že notár nemeckej národnosti, akonáhle zistil mágickú silu svojho úradu, prestal hovoriť po nemecky a nechcel viac jednať v nemeckej reči s ľudmi. Toto sú prevrátenosti, ktoré silnou rukou treba zastaviť. Ešte v svojej mladosti, ako úradník, viac ráz som spozoroval, že národnosti dávajú prednosť maďarskému úradníkovi, — lebo kľudne môžeme povedať — nepokúsil sa zvláštnym spôsobom dokázať svoju maďarskosť.

Uradníkov všade treba prinútiť, aby mali v úcte práva, kultúru a pestovanie kultúry národností. To si prajeme nielen pre inojazyčné národnosti, ale i pre Maďarov, lebo niektorí ani túto povinnosť nie vždy dodržiavajú.

Najmä chcem si zdôrazniť, ako som to už urobil v mojej košickej reči, že

ani štátne, ani iné verejnosprávne orgány, alebo kňazi, prípadne iní nech sa neopovazujú nikoho vplývať v tom, aby ku ktorej národnosti sa prihlásil.

Tento predpis nie je ľahko previesť, ale treba ho previesť. Vždy, koľkokrát zistíme, že použili nátlaku, hlásenie nevezmeme na vedomie. To si vyžaduje ohromnú energiu vo verejnej správe a prichádza s tými požiadavkami, aby miestne úrady, teda i zupy, boli v tomto ohľade vedomé svojej povinnosti. Národnostnú otázku nemožno vyriešiť bez všeobecného citu a vedomia zodpovednosti. Bez tohoto vedomia všetko ostane len prázdnu právnou normou a nie vyjadrením vnútorného citu. Treba siahnuť k poriadkovým predpisom, ale vedomie zodpovednosti všelijakým spôsobom treba vyzvihnúť.

U nižších súdov odstavbu tak zvaného tlmočníctva treba previesť, v praxi sa to väčšinou i stalo.

O tejto otázke i v inom vzťahu som už hovoril, rozpomínajúc sa na svoje slúžnovské skúsenosti, keď som cítil rozdiel medzi opatreniami, ktoré som sám, bez tlmočníka previedol a medzi tými boly, ktoré moji kolegovia pomocou tlmočníkov previedli. Sudcovia, ktorí neovládajú reči národností a úradníci iných vrchností, spadajú pod ten istý posudok. Pán minister vnútra už sa staral o tom, aby

úradníkov pôsobiacich v krajoch miešaného obyvateľstva, alebo v čisto národnostných krajoch, podrobili skúške a aby ich len po složení skúšky upotrebili. A ustanoveným úradníkom predpisali, aby dotyčnú reč, ak jej neovládajú, do označenej časovej lehoty sa naučili. Kontrola tohoto nariadenia bude sa diať v menších rozmeroch riadnou hierarchiou verejnej správy a vo väčších systémom lieta-júcich komisií.

Pomaďarčovania mien za nijakých okolností neslobodno požadovať.

Nikdy som nebol priateľom tohoto hnutia, lebo pomaďarčenie mena samo o sebe neznačí nič. Nevyjadrí cit,

je to ohňohra a nič iného.

Zmena mena môže byť iba aktom uzavretým dlhšieho duševného

prerodného procesu. Ak niekto z jednej národnosti prestúpi na druhú — ľahostajné, či prípadne na poklade nejakých rodinných sväzkov — a ak sa cíti potom úplne ako patriaci k druhej národnosti, môže si nadhodiť otázku: prečo mi treba nosiť cudzo znejúce meno, ak sa už cítim za inam patriaceho? Ja si teda zmením i meno. Ale prv a ináč to nemá nijakého významu.

Ešte len to by som rád vyložil, že

vykonávanie každej kultúrnej činnosti, teda filmové a divadelné predstavenia prirodzene treba povoliť. Ale treba dávať pozor aj na to, aby film, alebo kus neurážal národnosť, ale ani národné city ktoréhokoľvek človeka.

To prirodzene treba prekaziť: netreba mi ani hovoriť, že pri posúdení takýchto otázok treba sa vyhnúť prehánaniu. Prežil som už ten prípad, že v istom divadelnom kuse novinár vystupoval ako komická figura. Na to novinársky stav sa obrátil ku mne a žiadal zadostučinenie pre urážku. Každý človek má svoje povolanie, národnosť, náboženstvo atď. Ak dotyčný na javisku vystúpil ako smiešna figura, neslobodno idúc až do krajnosti považovať to za nútené všeobecné, lebo potom každé literárne umenie prestane. V humoristickej literatúre sa to môže s každým stať. Veď sme videli na javisku konzervatívnych veľkostakárov a typy veľkomestskej mládeže v komickom postoji. Všetky možné vlastnosti človeka môžu sa skresľovať, ale úmyselná tendencia nesmie stúpiť do popredia a v takýchto prípadoch treba náležite zakročiť.

* * *

Štát má postaviť vhodné školy.

Tak sa mi zdá, že na tomto poli nemožno ani proti terajšej, ani proti predchádzajúcej vláde nič namietat.

Vydali sme sa na istú cestu, nezastavili sme sa a ideme po tejto ceste ďalej. V týchto školách treba vychovávať deti v materinskej reči a k úplnej vernosti k štátu.

Čo je to vernosť k štátu? Vernosť k štátu, vernosť k štátnemu vedomiu, k pochopeniu štátu o sebe vytvorenom, k svojpráznej podstate štátu. Také vysvetľovanie vernosti k štátu, podľa ktorého v štáte, v ktorom človek býva a ktorého štátnym občanom je, vernosť zaväzuje ho natoľko, že zákony ctí, a že sa ich neprerušuje, ani zďaleka neznáči úplne príslušenstvo k štátu. To je vernosť zaväzujúca iba k takému niečomu, čo stojí mimo nás, čo je cudzie. Vernosť vlastenca k štátu, je ako z našej podstaty vyplývajúca, nevyhasiteľná vernosť. Len táto vernosť je rovnocennou s vernosťou národnou. Obidvom sa treba duševne tak vyrovnáť, ako náboženstvo a vlastenectvo, náboženská a národná vernosť.

Uhorský štát, — ako cez storočia —, tak i dnes je mnohorečový, je štátom uhorského národa, pozostávajúceho z viac národností. Štátna vernosť k tejto spoločnosti je vernosť k tomuto národu a k tomu patrí vzájomná vernosť rozličných národností, ako vlastenecká povinnosť.

O vyučovanie v materinskom jazyku treba sa starať nielen na ľudových školách, ale i na meštianskych, ako i na stredných.

Viac pozornosti treba venovať i vyučovaniu materinskej reči v opatrovniach. Z chybnnej národnej pýchy mnohé opatrovne označujeme za maďarské, v ktorých opatrovkyne hovoria a hrajú sa s deťmi nerozumejúcimi maďarsky v svojej materinskej reči a na vonok naučia ich najviac niekoľkým maďarským básničkám, čo je správne, ak deti rozumia reči, ale nesprávne, ak básne odmeľu bez porozumenia. Keď toto mámenie zastavíme, stav sa ihneď inakšie ukáže.

Je nemiestne a nedovoľiteľné s deťmi 4—6 ročnými len, alebo väčšinou im v cudzej reči sa stýkať.

To nemá smyslu. Pravda aj v opatrovniach sa môžu podať deťom

znalosti v maďarskej reči. Úprimne priznávam, že staršiu sústavu ľudových škôl podľa typov A, B, C, atď., považujem za správnejšie, ako terajšiu jednotnú sústavu, lebo v každom jednotlivom type je možné intenzívnejšie vyučovať. Táto sústava od dnešného je lepšia, ale momentálne sa musíme uspokojiť s terajším stavom. Ale chcem konštatovať toto, lebo

ide o práve ľudskej slobody, o osobitnom práve každého štátneho občana, ba čo viac o niečom väčšom, čo dnešný svet znova viac ctí, ako materialistická a individualistická Európa posledného storočia — a to o rodine. Patrí to k k úcte otcovských práv, aby vôľa rodičov rozhodla o otázke, akú školu má dieťa navštevovať. Všetko treba podniknúť, aby zaopatrilí voľnú platnosť tejto vôli. Túto zásadu čo najprísnejšie treba previesť a každý vonkajší vplyv, hlavne prichádzajúci prostredníctvom úradného orgánu, ale i iný, treba čo najprísnejšie potrestať. Otcovo právo, voľné rozhodnutie rodičov treba neochvejne zachovať a rodičom dať i to právo, aby úmysly takehoto smyslu časom mohli zmeniť.

Takto svoje dieťa, keď na pr. za 6 rokov navštevovalo istú školu, môžu dať zapísať neskoršie aj do inej školy. Túto základnú zásadu treba čo najprísnejšie previesť, lebo

mechanickými prostriedkami nikdy nedosiahneme úspechu, hlavne na poli vlasteneckej vernosti. Náklonnosť k mechanickej úprave je nie iné, ako útek pred povinnosťou a to pred vyššou povinnosťou, — pred citom zodpovednosti, smerujúcim k vážnemu cviku k povinnosti národnej výchovy, tak zo strany samej štátnej moci a jej orgánov, ako zo strany tých, ktorí sa zaoberajú ináč touto otázkou ľudského spolunažívania, alebo sa majú ňou zaoberať. Útek pred zodpovednosťou, namiesto prevzatia správneho, ale o mnoho ťažšieho riešenia a na-

*miesto prevedenia žiaduceho riešenia v znamení lásky,
poctivosti a počestnosti.*

Obyčajné riešenie, že tvoríme predpisy, bráni iba chyby výkonného orgánu, ak svoje poslanie berie ľahostajne a bez vážnosti, ale v mnohom škodí veci samej, lebo vyvoláva nesvornosť a nie láskyplné spolunažívanie.

Vo vzťahu so všetkým tým treba zaviesť čo najprísnejší štátny vrchný dozor a najdôležitejšie, čo môžeme urobiť a čo urobíme, do správy štátu postaviť orgány, ktoré z vyššieho miesta kontrolujú vhodné prevedenie. Len tak uskutočníme znovu svätostefanský pokoj v tomto štáte a to v smysle tej myšlienky Sv. Štefana, o ktorej som minulého roku pre cudzinu toto napísal:

«Ako nikdy nebola svätostefanská idea v patriarchálnej forme vzniklá imperialistická, ale ako ju obsahove vždy charakterizovala otcovská starosť, tak ju charakterizoval vždy i cit povinnosti. Cit tej zodpovednosti, že v tejto časti Európy, kam osud postavil národ Svätého Štefana a ktorú prehliadly jeho organizačné oči a kde vytvoril kresťanský štát, aby stvoril pokoj a dobrobyt a aby doniesol vzájomné uctenie sa. A hoci úloha v čiastkach foriem zo storočia na storočie bola aj premenlivá, podstata, zásada, vôľa a česť ostaly vždy tie isté.»

Na zakončenie:

*sociálny cit je nezbytný ku každej verejnej správe. So sociálnym citom je shodné správne precítenie národnostnej otázky a spolupatričnosti kresťanských cirkví —
vznášajúcej sa nad náboženskú snášanlivosť.*

